

UDC 811.113.4

Michael Schulte

Universitetet i Agder, Norge

**RASKHET I DE ELDERE RUNEINNSKRIFTER.
EN RUNOLOGISK OG LINGVISTISK KOMMENTAR TIL DEN
NYFUNNE RAKKESTADSTEINEN FRA ØVERBY I ØSTFOLD¹**

For citation: Schulte M. Raskhet i de eldre runeinnskrifter. En runologisk og lingvistisk kommentar til den nyfunne Rakkestadsteinen fra Øverby i Østfold. *Scandinavian Philology*, 2019, vol. 17, issue 1, pp. 73–96.
<https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.105>

Forfatteren legger frem en ny tolkning av Rakkestadsteinen, som ble funnet i Østfold i 2017. Runeinnskriften på denne steinen er ‘urnordisk’ og dateres til tiden for 500-tallet. Hvert nytt funn av en runestein fra denne perioden er en liten sensasjon, og det gjelder selvsagt også for Rakkestadsteinen. Artikkelen presenterer en alternativ lesning og tolkning av denne runesteinen i lys av faste formler og fraser. Forfatteren foreslår en delvis ny lesning og tolkning av innskriften med følgende sentrale punkter:

1. Han antar at innskriften på kantsiden (smalsiden, A-linje) er en syntaktisk enhet og at runene **iniski** på flatsiden (B- og C-linje) ikke tilhører denne syntaktiske enheten.
2. Han leser de første to runetegnene i innskriften på kantsiden som **ek**, noe som gir grunnlag for en *ek irilaR*-innskrift med et utelatt finitt verb **writu** ‘jeg rister/skriver’ eller **wrait** ‘jeg ristet/skrev’. Denne innskriftstypen som innledes med **ek irilaR** (tradisjonelt oversatt med ‘jeg [er] runemesteren’) har en rekke paralleler i Norden. 3. Dermed bortfaller det brysomme ordet **lu** ‘bank, hogg!’, som har ingen tydelige paralleler i ordforrådet for runeproduksjonen. 4. I tillegg står ordet *raskaR* i fokus, som betyr ‘den

¹ Jeg takker gårdseieren Olav Schie og Randi Schie, samt svogeren Tormod Stene Hansen, ved gården Øverby Nordre for god mottakelse ved befaringen, den 22. mars 2019. Særlig takk for relevante innspill og diverse materiale (dokumentasjon) fra feltarkeolog og fylkeskonservator Jan Berge ved Østfold fylkeskommune. Dessuten mottok jeg flere nyttige innspill fra Lisbeth Imer (Nationalmuseet København), Henrik Williams (Uppsala universitet), Robert Nedoma (Universitetet i Wien), Jan Alexander van Nahl (Háskóli Íslands), Vidar Haslum (Universitetet i Agder) og Klaus Düwel (Universitetet i Göttingen), samt to anonyme anmeldere for *Skandinavskaja filologija*.

raske, den kvikke” (tysk *rasch*). Ordet tolkes som personnavn, nærmere bestemt binavn (cognomen), med en rekke leksikalsk-semantiske paralleler i de eldre runeinnskrifter. Forfatteren innskrenker rekonstruksjonens beviskraft og bygger argumentasjonen sin på direkte paralleler i innskriftmaterialet og/eller parallelbelegg i de andre nordvestgermanske språk.

Nøkkelord: Urnordisk, runesteiner, eldre runeinnskrifter, formler, *ek irilaR*-formel, personnavn, binavn, verb for runeproduksjon, lesning og tolkning av runeinnskrifter.

INNLEDNING

Det er nøyaktig ti år siden Hogganviksteinen ble funnet i Mandal i 2009. Nå har vi enda et nytt runefunn fra før-litterær tid, som gir oss innsikt i urnordisk språk og kultur. I mai 2017 ble runesteinen fra gården Øverby i kommunen Rakkestad i Østfold oppdaget. Det dreier seg sannsynligvis om en bautastein som har stått oppreist ved en ferdselsåre. Blant de tidlige og entusiastiske funnrapportene er Fredrik Nordland, den 9. oktober 2018, og Charlotte Price Persson, den 4. desember 2018 (se litteraturreferanser). Rakkestadsteinen er en urnordisk *irilaR*-innskrift, og den har en rekke paralleler i Norden. Før Hogganvik var det 62 år siden Rosselandsteinen fra Kvam i Hardanger ble oppdaget på Vestlandet (se [Høst, 1976, s. 65-67; Schulte, 2011a, s. 58]). Den gangen var det komponisten Geirr Tveitt som varslet Carl Marstrander om den nyfunne urnordiske runesteinen med 25 runer (se [Marstrander, 1951]).

Rakkestadsteinen ligger i dag på gressplen på tunet på Øverby nordre. Den er 252,5 cm lang og 112,5 cm bred. Steinhellens tykkelse varierer mellom 27 og 33 cm, og den stammer opprinnelig fra nærområdet ved Sparreåsen, høydedraget vest for Øverby. Steinen er i båndgneiss og har sannsynligvis stått oppreist på samme måte som Hogganviksteinen (sml. [Schulte, 2010; 2011a; Glørstad, Johansson, Stylegar, 2011]). Rakkestadsteinen veier omtrent to tonn og har en innskrift med minst 35 runer i den eldre *fuparken*². Dette er enda en runestein med eldre runer som føyer seg inn i rekken av urnordiske runesteiner på norsk og svensk grunn (sml. [Schulte, 2010]). Til nå er de mest kjente runesteinene fra denne perioden i Norge Tunesteinen, Einangsteinen, Hogganviksteinen og Rosselandsteinen.

² Til sammenligning veier Hogganviksteinen mindre enn et tonn, nærmere bestemt et sted mellom 500 og 800 kg, og den er 145cm høy, 152cm bred og 23–25cm tykk (sml. [Schulte, 2010; Knirk, 2011]).

Ill. 1. Forfatteren sammen med grunneieren Olav Schie ved befaring av Rakkestadsteinen ved gården Øverby, den 22. mars 2019 (© Jan Berge)

I dette bidraget vil jeg særlig fremheve leksikalske aspekter ved det urnordiske ordforrådet som gjelder fart og raskhet; slike aspekter kommer tydelig frem i de såkalte *irilaR*-innskriftene, ikke minst på Rakkestadsteinen og i selve stedsnavnet Rakkestad (gno. *Rakkastaðir*). Jeg kaller steinen derfor Rakkestadsteinen (etter kommunen) fremfor Øverbysteinen (etter gården) fordi betydningsaspektet ‘raket, modighet, djervhet’ står sentralt³. Riktignok finnes gårdsnavnet Rakkestad flere steder på Østlandet (se NSL, sp. 354b–355a). Jeg skal her presentere (1) steinens funnhistorie, (2) lesning og tolkning, og (3) en språklig evaluering med fokus på raskhet og militære ord. Bidraget bygger på grundige forarbeider av arkeologene Karoline Kjesrud, Magne Samdal og Frode Iversen, som undersøkte runeinnskriften ved hjelp av

³ Førsteleddet i gårdsnavnet Rakkestad inneholder antakelig primæradjektivet germ. **ranka-* (gno. *rakkr*) som betyr ‘rank, oppreist’ (se [Heidermanns, 1993, S. 437; Kroonen 2013, s. 404–405]). Gno. *rakkr* viderefører denne grunnbetydningen: ‘rak, rank; oppreist; djerv, modig; påpasselig, omhyggelig’ (se NO, sp. 487b).

2D- og 3D-skanning og med ulike lyssettinger (se rapporten av skanning og fotogrammetriundersøkelsen i Iversen mfl., 2019; sml. [Nordland, 2018; Persson, 2018]).

STEINENS FUNNHISTORIE

I 1905 ble den store og tunge steinhellen på to tonn fraktet ned fra sitt opprinnelige sted på Sparreåsen og brukt som nedre trappetrinn i det den gangen nye våningshuset på Øverby. Runesteinens opprinnelige plassering har antakelig vært ved foten av Sparreåsen langs en eldre vei eller et veikryss mellom gamletunet på Øverby og Hen. Ved Sparreåsen har det vært et gravfelt med fire gravhauger, som nå er bortpløyd og slettet. Tidlig på 1960-tallet var tre av disse gravhaugene fortsatt bevart (se nærmere [Iversen mfl., 2019]). Jeg antar at Rakkestadsteinen har vært reist i fritt terreng på eller rett ved en gravhaug nettopp som Tunesteinen (sml. [Løst, 1976, s. 109]).

De sider av steinhellen har runeinnskrifter; runene på kantsiden (A-del) er synlig og vendt utover, mens flatsiden med nå sterkt skadete runer lå mot jord inntil 1997. Allerede i 1990 ble steinen flyttet og brukt som steinbenk ved det nye våningshuset på Øverby, med flatsiden (B- og C-linjen) vendt mot jord. Runene ble først oppdaget da Østfold fylkeskommune fikk en henvendelse fra Rakkestad avis i mai 2017. De ville gjerne ha Fylkeskonservatorens vurdering da de ville trykke en artikkel om en mulig runestein på gården Øverby (trykket 6. juli 2017). Runene på steinbenkens kantside ble allerede oppdaget av grunneieren Olav Schie og broren Per Schie tidlig på 1990-tallet, da Olav fikk teft på at det muligens dreide seg om en runeinnskrift. De vertikale strekene og tegnene viste seg når sollyset traff steinen på en bestemt vinkel. I 2017 engasjerte nabo Emil Omenås seg i saken, tok bilder av steinen ved lav vårsol og tipset Rakkestad avis. Arkeolog Sigrid Mannsåker Gundersen ved Østfold fylkeskommune kontaktet Kulturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo den 29. august 2017, og runenes ekthet ble bekreftet (sml. [Iversen mfl., 2019]). Enda seinere oppdaget arkeologene at også flatsiden som lå mot jord hadde runer. I oktober 2017 begynte arbeidet med runesteinen og litt senere skanningen av hele runeinnskriften og enkelte runesekvenser. Frode Iversen og Karoline Kjesrud beretter om de ulike arbeidsfasene [Iversen mfl., 2019]:

Det har vært utført feltarbeid i tre omganger i forbindelse med funnet av runesteinen. Den 12. oktober 2017 ble det foretatt en første dokumentasjon av

innskriften på kantsiden i form av et skann med håndholdt skanner og fotogrammetri, i tillegg til ordinær manuell undersøkelse med kunstig lys og skyggesetting. Prosjektleder fattet mistanke om at det også kunne være runer på undersiden av steinen. En måned senere, den 10. november 2017, ble den to tonn tunge steinen snudd maskinelt. Spenningen var stor, og gleden enda større, da vi fikk bekreftet at det faktisk var en lengre innskrift på undersiden. Et skår i gleden var at vi skjønte at innskriften var sterkt skadet (Figur).

Det må dessverre sies at det er vanskelig å tolke innskriftdelen på flatsiden (linje 2 og 3), selv om det ble brukt fotogrammetri for å lage en 3D-modell av hele runesteinen (se den detaljerte rapporten i Iversen mfl., 2019). Derfor vil jeg i det følgende fokusere på A-linjen.

RAKKESTADSTEINEN: TEKST OG KONTEKST

Rakkestadsteinen inneholder minst tretti-fem runer fordelt på tre linjer på to ulike flater av denne store steinhellen. Hogganviksteinen er altså litt lengre med seksti-en runetegn (sml. [Schulte, 2010; Knirk, 2011]). Det dreier seg om en opprinnelig liggende, nærmest rektangulær stein som måler ca. 112,5 × 252,5 cm. A-delen av innskriften består av 19 tydelige runer på kantsiden (hvor runene 1–2 utgjør en binderune) og et noe uklart antall runer på den brede flatsiden (omtrent 23 runer fordelt på to linjer, B-linjen og C-linjen). Lengden på runeinnskriften på A-linjen er ca. 170 cm. Runene på B- og C-linjen har en høyde på 15 til 16 cm. Denne flatsiden var den jordvendte undersiden da A-linjen av innskriften ble oppdaget i 2017. Overflaten av B- og C-linjen er svært slitt, og lesningen av noen runer er nærmest umulig, selv om det ble gjennomført flere detaljundersøkelser med 2D- og 3D-skanning (se den utførlige arbeidsrapporten i [Iversen mfl., 2019]).

Runeinnskriften er plassert på kantsiden (innskriftdel A) og på den ene flatsiden som tidligere har vært vendt mot jord (innskriftdelene B og C). Innskriftdel A (linje 1) er leselig og tolkbar bortsett fra de første to runene, mens flatsiden i sin helhet er preget av store avflakinger. De siste to runene på kantsiden er også delvis avskallet, men de kan forholdsvis trygt leses som **oR**, dvs. bøyingsendelsen akk. flt. *-ōR* i *rūnōR* som er en velbelagt form (se [Schulte, 2018a, S. 68]). Iversen mfl. [Iversen mfl., 2019] bekrefter at “siste del av linje 1 skal avgjort leses som **runoR**, *rūnōR*.” Innskriftdel B (linje 2 og 3), derimot, er medtatt og skadet da overflaten på steinen har delvis flaket av (se ill. 3).

Ill. 2. Råkestadsteinen i sin opprinnelige posisjon før den ble løftet. Runene på kantsiden (dvs. A-linjen) er tydelige. I bakgrunnen er Sparreåsen der steinen opprinnelig har vært plassert ved et gravfelt (© Emil Omenås)

Ill. 3. Runologisk feltarbeid: grunneieren Olav Schie står sammen med Magne Samdal, Grethe Torstensen, Frode Iversen, Sigrid Mannsåker Gundersen og Karoline Kjesrud, med en sterk lyskaster på innskriftdel B (© Grethe Torstensen)

Skriftsystemet er den eldre fuþparken som består av 24 runetegn (sml. [Schulte, 2018a, S. 15–16]). Språklig sett er innskriften klassisk urnordisk og ligger forut for den såkalte synkopetiden ca. 500–700/750 e. Kr. Den viser ordene **raskaR**, **irilaR** og **runoR**, som er usynkoperte og

uforkortede urnordiske former. Flertallsformen **runoR** har den uforkortete endelsen *-ōR* mot gno. *-ar* i nom.-akk. flt. *rúnar* (sml. [Schulte, 2018b, s. 87]). Formen **irilaR** fra eldre **erilaR* viser for øvrig virkningen av den eldre *i*-omlyd som kjennetegner den urnordiske perioden; sml. Barmensteinens **birbijaR** (KJ 64) med gjennomført heving *e > i* foran *i/j* mot tysk *derb* (se [Schulte, 2018b, s. 83]). I de eldre runeinnskriftene opptrer **irilaR** og den lyøynessige eldre formen **erilaR** side om side (se nedenfor avsnitt 3). Dermed kan Rakkestadsteinen i likhet med Hogganviksteinen og Barmensteinen grovt dateres til tiden 350–500 e. Kr. ut ifra lingvistiske kriterier.

Innskriften har tre linjer, og den lyøynefalne delen er linjen på smalsiden (kantsiden) som leses fra høyre til venstre, dvs. nedenfra og opp, når vi tenker oss at steinen sto oppreist. Innskriftdelen B, derimot leses i motsatt retning, venstre til høyre, i skrive- og lese-mønsteret *bustrophedon* (“slå som oxen vender [plogen]”). Velkjente eksempler på dette skrive- og lese-mønster er Tune- og Järsbergsteinen. Dessuten legger vi merke til at innskriften benytter seg av *scriptio continua* uten systematisk segmentering av enkeltord ved skilletegn (sml. [Schulte, 2018b, s. 69]). Men ingen regel uten unntak: I B-linjen finnes minst et skilletegn etter runesekvensen **inisni**.

Innskriftdel A (linje 1) har 19 runer som er opptil 22.5 cm høye. Selve innskriften strekker seg over 170 cm. Denne A-delen har tydelige forvitringstegn, men den er fortsatt lesbar. Jeg leser innskriftdelen A (kantsiden) for seg og antar at verbet (f.eks. en bøydd form **writu** til **writan* “riste, skrive”) er utelatt i det sterkt formelpregete språket som runeristerne anvender (om dette verbet og det leksikaliske felt rundt runeproduksjonen se Ebel [Ebel, 1963], Schulte [Schulte, 2001, 2002], dessuten Tarsi [Tarsi, 2019] om forholdet mellom **writan* og lat. *scribere*). Med andre ord, jeg leser linje 1 som en syntaktisk enhet som ikke sammenhenger med de to andre linjene på flatsiden. Denne lesningsmåten får støtte av Hogganviksteinen som har fire linjer som kan leses hver for seg (se særlig [Schulte, 2010, s. 51–52; 2013, s. 122–123]).

Typologisk sett dreier det seg mest sannsynlig om en *ek erilaR*-innskrift selv om lesningen av de første to runene **ek** ikke er uproblematisk (om innskrifttypologien se nedenfor)⁴. Det bør vektlegges at binder-

⁴ Iversen mfl. [Iversen mfl., 2019] fremhever at “[s]kannresultatene har [...] vært av avgjørende betydning for lesningsforslaget [dvs. **lu**].” Likevel kan jeg av runologiske og

Iversen mfl. [Iversen mfl., 2019] leser A- og B-linjen som en sammenhengende, syntaktisk velformet setning som strekker seg over A- og B-linjen:

Lū! irilaR raskaR rúnōR in(n) Īsni.

“Hogg, dyktige (raske) iril runer inn for Īsni!”⁶

Īsni blir tolket som et ellers ukjent manns- eller kvinnenavn. Her blir tydeligvis Ottar Grønviks interpretasjon av Eikeland-innskriften (KJ 17a) brukt som syntaktisk tolkningsmodell (se [Grønvik, 1976]):

ek wiR wiwio writu i runoR Āsni

ek wiR wiwi(j)ō writu i rúnōR Āsni.

“Jeg WiR risser/skriver inn runer for Āsni (dativ).”

Derimot leser jeg linje 1 på Rakkestadsteinen for seg og regner med en elliptisk setningskonstruksjon med den utelatte verbalformen *writu ‘jeg rister/skriver’ eller en tilsvarende verbform i 1. person entall til verbet *rukkijan, *faihijan, eller muligens *talgijan, se f.eks. Eikelandspennen **writu i runoR** (KJ 17a), Tjurköbrakteaten **wurte runoR** (KJ 136), Nolebysteinen **runo fahi** (KJ 67), og Nøvlingspennen **bidarrijaR talgidai** (KJ 13a); om urnordiske verb for produksjon av runer og runeinnskrifter, se Schulte [Schulte, 2001; 2002]. Etter mitt skjønn kan setningskonstruksjonen på Rakkestadsteinen sammenlignes med Järsbergsteinen (**ek ēriLaR runoR waritu**), mens det finitte verbet er som sagt utelatt. Flere andre innskrifter, blant annet Hogganviksteinen, viser at de enkelte radene i en slik runeinnskrift ikke nødvendigvis henger sammen og at de kan tolkes som atskilte tekstlinjer (om tekststrukturen på Hogganviksteinen, se [Schulte, 2011b; 2013]). Dette bekreftes ved at runene på Rakkestadsteinen er anbrakt på to forskjellige flater av steinhellen.

Selv om denne innskriftdelen inneholder kun nitten runer, derav de første to utydelige, fremstår den som en viktig kilde for urnordisk språk. De to leksemene som, av ulike grunner, står sentralt og bør drøftes, er **irilaR** og **raskaR**.

⁶ Sml. [Nordland, 2018; Persson, 2018]; se også Karoline Kjesrud (i [Avner, 2019, s. 46]) som foreslår følgende (foreløpige) lesning og oversettelse av A-linjen på kantsiden: **lu irilaR raskaR runoR** “Hugg runer, dyktige runemester eller jarl”.

LESNING OG TOLKNING, MED FOKUS PÅ A-LINJEN

Frøde Iversen og Karoline Kjesrud mfl. [Kjesrud mfl., 2019] foreslår å lese de to første tegnene på kantsiden som **lu**, og de tilføyer:

Denne lesningen er imidlertid usikker, og vi kan ikke utelukke at de første huggete linjer kan være en ukjent **ek**-ligatur, eller en "feilristning" som runologer tidligere har foreslått for å fylla ut lesningen av andre **ek**-ligaturer.

Etter mitt skjønn er lesningen **lu** på ingen måte overbevisende, ikke en gang med tanke på runografien. De to runene på Rakkestadsteinen er delvis skadet og utydelige, i og med at steinens overflate er sterkt forvitret. Etter min egen undersøkelse av steinen ville jeg i så fall foretrekke å lese denne sekvensen som **ll**, dvs. **ll**. Imidlertid er det største problemet med lesningen **lu**, **lū** i betydningen "hogg!" at kollokasjonen ***lū rünōR** ikke har noen direkte semantisk-leksikalske paralleler og heller ingen direkte støtte i rekonstruksjonen⁷. Bjorvand (i [Frøde mfl., 2019]) identifiserer **lū** som 2. sg. imperativ til et urnordisk verb ***lūan** 'hogge, kutte, skære', som han tolker som en arkaisk form av det norrøne *j*- verbet *lyja*, pret. *lúða* 'slå, hamre, banke; knekke, skade, svekke osv.'. Bjorvand legger til at det dreier seg om en omdannelse fra et germansk sterkt primærverb via urnordisk ***lūan** til det svake verbet gno. *lýja*, og at "[d] et opprinnelige sterke verbet kommer [...] til syne i norrønt ved at *lýja* har et sterkt perfektum partisipp *lúinn* som også betyr 'utslitt, trøtt', jf. nysislandsk *lúinn* 'utslitt', norsk dial. *luen* 'utmattet' og gammelsvensk *lūin* 'trøtt'".

Men det kan stilles flere spørsmål ved denne tolkningen. Vi legger merke til at dette verbet ***lū**-/**lū**- ellers glimrer med sitt fravær i denne kontekst (om urnordiske verb for å produsere runer, se Ebel [Ebel, 1963] og Schulte [Schulte, 2001; 2002]; se dessuten de tre runedatabaser: *Kiel-databasen*, databasen *Danske runeindskrifter* og *Sammordisk*

⁷ Iversen, Kjesrud og Gundersen (sml. [Persson, 2018; Nordland, 2018]) leser innskriftedel A slik: **lu irilaR raskaR runoR** 'Hogg runer, dyktige runemester!' Men det er flere innvendinger mot denne tolkningen av runesekvensen 1-2 som imperativ tilsvarende norrønt *lý*. Det svake *jan*- verbet *lýja* (preteritum *lúða*) 'dengje, slå, banke, hamre [særlig jern]; fare ille med, slite ut' (sml. parformelen *lýja ok lemja*) er ellers ikke belagt som verb for produksjonen av runesteiner, hverken i den eldre tiden eller i vikingtiden; sml. Fritzner [II 1891, s. 576b-577a]: "En er hann fekk þar engan stein þann, er svá væri harðr eða slétr, at honum þœtti gott at lýja járn við [...]" (*Egils saga*, kap. 30 [= ÍF 2, s. 78¹⁸⁻²⁰]).

runtextdatabas). Heller ikke i vikingtiden finner vi verbet *lýja* i denne konteksten med runer. Den leksikalsk-semantiske innvendingen veier muligens tyngre. Det norrøne verbet *lýja* (prot. *lúða*) betyr ifølge ONP ‘slå, banke, hamre’, mest i forbindelse med fern, og særlig ‘skade, svekke, ødelegge’, og vi kan sammenligne med *þjón* passiv *lýjask* ‘å bli trøtt eller utmattet’ (sml. fotnote 7). Det er lite sannsynlig at forløperen infinitiv urn. *lúan betegnet skriveprosessen med runer, mens verb som *talgijan (gno. *telgja* ‘skjære, telgje [nynorsk]’), **faihijan/fāhijan* (gno. *fá* ‘male, fargelegge’) og *writan (gno. (*v*)*ríta* ‘riste, skrive’) gjorde det (sml. [Tarsi, 2019]). Selv om rekonstruksjonen av et urnordisk verb *lúan i og for seg virker rimelig, er betydningssiden problematisk. Kuhn [Kuhn, 1938, S. 57–59] legger mer vekt på at verb for å ‘meisle’, ‘hogge’ (særlig germ. **hawwan-*, gno. *hoggva*) ikke opptrer i urnordisk og er først belagt i sen vikingtid, i og med at gno. *hoggva* ‘hogge, meisle’ og *rista* ‘riste, risse’ avløser *fá* ‘male, fargelegge’ (< urn. **faihijan/fāhijan*) og (*v*)*ríta* ‘riste, skrive’ (< urn. *writan); sml. Læborg-steinen (DR 26) i Danmark: “Anord. *hoggva* ‘hauen’, das das Einmeißeln bezeichnet, tritt erst im 10. Jahrhundert auf” [Kuhn, 1938, S. 67]. Enda tydeligere konstaterer Else Ebel i dissertasjonen sin [Ebel, 1963, S. 64–68] at runeformlene *hoggva runar* og *hoggva stein* først opptrer i sen vikingtid [Ebel, 1963, S. 65]. De hører ikke hjemme i den urnordiske perioden. Jeg kan derfor ikke slutte meg til Harald Bjorvands tolkning av sekvensen **lu** som imperativ “hogg!” Den støtter seg utelukkende ved rekonstruksjon og mangler semantisk-leksikalske parallelbelegg.

Jeg foretrekker derfor å lese *ek irilaR* på Rakkestadsteinen, som er en fast formel og et fast setningsledd i urnordisk (sml. [Grønvik, 1996, s. 53]). En rekke innskrifter støtter denne tolkningen, selv om lesningen av de første to runene er uklar (se rapporten i [Iversen mfl., 2019]). Her følger belegg på *ek erilaR* og *ek irilaR* (etter [Grønvik, 1996, s. 53]):

- (1) Bratsbergspenne (KJ 16) **ekerilaR**
- (2) Järsbergstein (KJ 70) [...] **ek erilaR runoR waritu**
- (3) Äskatorp- og Väsby-brakteatene (KJ 128/IK 241) [...] **uuigaR eerilaR f[a] hidu uuilald**
- (4) Rosselandstein (KJ 69) **ek wagigaR irilaR agilamu(n)don**
- (5) Veblungsnes fjellinnskrift (KJ 56) **ek irilaR wiwila[n]**
- (6) Lindholm amulett (KJ 29) **ek erilaR sawilagaR ha(i)teka [...]**
- (7) Bystein (KJ 71) **ek irilaR hroRaR hroreR [...]**
- (8) Kragehul lanseskaft (KJ 27) **ek erilaR asugisalas muha haite [...]**

Ek erilaR-innskriften på Järsbergsteinen (KJ 70) strekker seg over fem linjer:

/// ubaR hite ... harabanaR hait/// ek erilaR runoR waritu

“Úfr (‘den lumske?’) heter jeg, Hrafn heter jeg, og erilen rister runer.”

I denne sammenhengen skal jeg kun uttrykke *erilaR/irilaR*-problematikken. Tradisjonelt blir dette ordet gjengitt med ‘runemester’ eller ‘runemagiker’, og det sammenlignes gno. *jarl*, ags. *eorl*, gsaks. *erl* med suffiksavlyd (sml. [Krause, 1971, S. 141; Imer, 2015a, s. 115–117]). Den nøyaktige betydningen av ordet *irilaR/erilaR* er ikke lett å bestemme. Grønvik [Grønvik, 1996, s. 128] konkluderer med at “[o]rdet betegner åpenbart en sosialt høytstående mann i profan og/eller kultisk funksjon. Han opptrer gjerne underordnet en høvding (sml. Kragehul [...]), eller den som reiser runestein etter en høvding (sml. Järsberg [...]).” Irilens funksjoner som ‘kultleder’ eller ‘ritualspesialist’, som spilte en viss rolle i Odinskulturen, belyses særlig av Sundqvist [Sundqvist, 2009; 2015]. Kildene indikerer at denne ‘kultlederen’ opptrådte som en slags multifunksjonell leder eller *kultfunksjonær* ([Sundqvist, 2009]; se diskusjonen i [Düwel, 2013, S. 282–285], med en gjennomgang av forskningslitteraturen).

Irilens militære tilknytning er etter min mening vel så viktig i denne sammenhengen. Irilens navn *harabanaR* (gno. *Hrafn*) på Järsbergsteinen indikerer en krigerisk kontekst; det heter for eksempel i *Krákumál*, strofe 2: *hrafn óð í valblóði* “Ravnen vadde i likblod (dvs. blod av de falne krigerne)”. Den “mørke fuglen” viser seg vanligvis på slagmarken og blir i Norden til *valravnen* (geng. *wæl-hræfn*), som fortærer krigerens øye og hjerte i kampen (se særlig [Lukman, 1958], med en grundig gjennomgang av det nordiske og gammelengelske kildematerialet). Den norrøne mytologien bekrefter denne krigeriske symbolikken (se særlig [Lanz, 2017]). Ravnen er en åtselseter, og personnavnet Ravn (urn. *HrabnaR*) symboliserer derfor krig og kamp⁸. Krigsguden Odin er den enøydte ravneguden som sender ravnene sine ut på slagmark (sml. [Lukman, 1958, 134], dessuten [Epple, 1996]). Det er tydelig at flere *ek*

⁸ Se den lange rekken med belegg i den norrøne skaldediktningen: [Egilsson, 1913–1916, s. 275], under *hrafn*, dessuten [Beck, 1970], med fokus på eddadikt. Om ravnens symbolikk i ulike norrøne og gammelengelske tekster, se særlig [Bernström, 1964; Jesch, 2002; Heizmann, 2003] og BA-oppgaven til [Lanz, 2017], med vekt på den norrøne mytologien, dessuten [Lukman, 1958], med fokus på de litterære kildene, og [Serjeantson, Morris, 2011], med vekt på den arkæologiske evidens.

erilaR-innskrifter, blant annet Kragehul-lanseskraftet (KJ 27), står også i en krigerisk kontekst og er anbrakt på våpen.

Innenfor en slik tolkningsramme fremhever Mees [Mees, 2003] at *irilaR/ erilaR* er en militær leder (*troop commander*) som er underordnet en herkonge (*Heerkönig*); sml. også personnavnet **harja** 'kriger' på Vimosekammen (KJ 26) rundt 160 e.Kr. (se diskusjonen i [Imer, 2015a, s. 115; Düwel, 2015, S. 284]). Selvsagtymologien av ordet *erilaR* støtter sannsynligvis opp under en slik tolkning, i og med at *erilaR/irilaR* kan avledes av germ. *erōn-* f. 'kamp, strid' (> gno. *jara* f. 'kamp', se NO, sp. 329); *erilaR* er dermed en 'elitekriger'⁹. Antonsen [Antonsen, 1975, s. 36], derimot, mener at *erilaR/irilaR* kan sammenlignes med litauisk *erelis, arelis* 'ørn', lat. *viror* 'stige opp' og got. *airus* 'budbringer'¹⁰. Ut fra denne påståtte etymologien kan vi tolke *irilaR* som en *budbringer* i en administrativ kontekst (sml. diskusjonen i [Imer, 2015a, s. 115]). Dette fokuset kaster blant annet lys på den faste *jeg*-formelen *ek erilaR/ ek irilaR*, og på objektet *rūnōR* på Rakkestadsteinen og Järsbergsteinen (KJ 70) i betydning av en strategisk, hemmelig meddelelse. Flere forskere har drøftet dette intrikate problemet, og jeg skal nøye meg med denne hovedkonklusjonen at **irilaR** på Rakkestadsteinen mest sannsynlig er en militær leder¹¹. Ut ifra dette er det innlysende at raskhet er en sentral og avgjørende egenskap som kommer frem i irilens egennavn *RaskaR*; sml. Bysteinen (KJ 71) hvor *hrōRaR* 'den rørige, kvikke' blir tolket på to måter: enten som personnavn (individualnavn) eller som adjektiv; sml. forskningsreferatet i Grønvik [Grønvik, 1996, s. 128-129] og Schulte [Schulte, 1998, s. 84-85].

Det mest interessante ordet i den leselige innskriftdelen er utvilsomt **raskaR** som fremstår som personnavn eller binavn; sml. **swarta** 'den svarte' på skjoldhåndtak fra *Illerup ådal* eller **lamo** 'den lamme' på spennen fra *Udby/Skovgårde* (sml. [Imer, 2015b, s. 129, 238]). Slike binavn kan opptre både med sterk og svak bøyning. Her er det tydeligvis den positive egenskapen 'raskhet' som kjennetegner denne personen, dvs. irilen. Det

⁹ Se [Orel, 2003, s. 205; Mees, 2003, s. 47-50], men mer tilbakeholdende: [Bjorvand, Lindeman, 2007, s. 539, under *jarl*].

¹⁰ Sml. [Mees, 2003, s. 47; Bengtson, 2016, s. 46].

¹¹ Denne *erilaR*-problematikken blir nærmere drøftet hos [Mees, 2003; Sundquist, 2009; 2015]; se dessuten [Düwel, 2015, særlig s. 274-285], med et svar til Mees [Mees, 2003]. Iversen mfl. [Iversen mfl., 2019] videreutvikler dette hovedfokus med tanke på *irilens* militære lederroller i en administrativ landskapskontekst.

dreier seg dermed om et personnavn eller binavn *RaskaR*, som er formelt identisk med den sterke adjektivformen *raskaR*. Et annet navn (enten et personnavn eller et våpennavn) som kjennetegnes ved raskhet og fart er **wagnijo**, *Wagnijō*, på spydspissen fra Vimose (om våpennavnet *Wagnijō*, se særlig [Grünzweig, 2004, S. 48-50]; dessuten [Imer, 2015a, s. 70-71; Schulte, 2018a, s. 93-94]). To beslektede navn som indikerer fart og rask bevegelse er antakeligvis **wagigaR** på Rosselandsteinen (KJ 69) og ***wagaR**, dat. sg. **wage** på Opedalsteinen (KJ 76)¹². I så måte reflekterer navnene **wagigaR** på Rosselandsteinen og **wage** på Opedalsteinen den indogermanske roten **ueǵh-*, som vi gjenfinder i sanskrit *vah-*, *váhati* ‘flytte, bære, bevege’, latin *vahere* ‘bevege’, *vehiculum* ‘vogn’, og tysk *bewegen*, *Wagen* (sml. MW, sp. 93b). Alle disse navnene er i utgangspunkt betydningsfylle; sml. Jacob Grimm [Grimm, 1871, S. 297]: “Alle eigennamen sind in ihrem Ursprung sinnlich und bedeutsam.”

Det sier seg selv at raskhet er en avgjørende egenskap i kamp, om det gjelder selve krigeren eller våpenet hans. Et viktig poeng bør være at denne egenskapen også kommer frem på våpen- eller personnavnet **wagnjo** ‘den som iler frem’ (til verbroten idg. **ueǵh-* ‘fare, bevege (seg)’) og ikke minst på Bysteinen (KJ 71) **ek irilaR hroRaR hroReR** hvor **hroRaR** er den ‘som beveger seg raskt, den rørige’; sml. gno. *hróra* (= geng. *hrēran*, tysk *rühren*) ‘røre, sette i fart, bevege seg, flytte osv.’ og ags. *hrōr* ‘rørig, rask, kraftfull, sterk’¹³. Det dreier seg enten om et personnavn (individualnavn) med etterfølgende patronymikon (**hroRaR hroReR** < **Hrōzaz Hrōzijaz*, dvs. *HrōRaR*, etterfølgeren el. sønnen til *HrōRaR*), eller om en adjektivisk konstruksjon med partitiv genitiv (*hrōRaR hrōReRō* ‘den raske(ste) blant de raske, den rørigste blant de rørige’)¹⁴. Etter min mening fortjener den første tolkningen å bli fore-

¹² Formene **wagigaR** og **wage** (dativ) kan likevel leses og tolkes på tre ulike måter: som *wagigaR*, *wāgigaR*, *wangigaR* og *wagē*, *wāgē*, *wangē* (sml. [Krause, 1971, S. 160; Peterson, 2004, s. 17, 18]). For en oversikt over belagte personnavn i urnordisk, se [Peterson, 2004]; sml. [Nedoma, 2004], med personnavn i de sørgermanske runeinnskriftene. Hverken Peterson [Peterson, 2004] eller Nedoma [Nedoma, 2004] har eksempler på leksemet **raska-*.

¹³ Se allerede Sophus Bugge i *NIæR* I, s. 98; dessuten [Vries de, 1962, sp. 264a; Bjorvand, Lindeman, 2007, s. 910; Blöndal Magnússon, 1995, sp. 384a]; sml. [Peterson, 2004, s. 12, under *Hrōzaz*].

¹⁴ Om patronymtolkningen (**hroReR** < **hrōzijaz*) se [Schulte, 1998, S. 84-85, 97-99; Peterson, 2004, s. 12]; om denne adjektive konstruksjonen **hroReR hroReRo**, se [Grønvik, 1996, s. 128-129].

trukket (sml. [Schulte, 1998, S. 85, 97–99], dessuten [Lindeman, 1964, s. 59]). Utgangspunktet for dette syntagmet på Bysteinen er primæradjektivet germ. *hrōza-* ‘rørig’¹⁵. Sammenlign det til også *haraRaR*, *H^araRaR*, på Eidsvågsteinen (KJ 92), og *hraRaR*, *H^araRaR*, på Röstenein (KJ 73), med avlydformene **hraz-a-/*hrōza-* ‘rørig, rask, kraftfull, sterk’¹⁶.

Det er tydelig at raskhet og fart er avgjørende aspekter ved det urnordiske ordforrådet som preger både personnavn og våpennavn. Urn. *RaskaR* et et nytt personnavn i denne leksikalske gruppen. Ordet tilsvarende tysk *rasch* og verbroten i *über-raschen*, både betydningsmessig og etymologisk, men det har en mer innfløkt ordhistorie i nordgermansk enn i vestgermansk. Gammelnorsk har svært få belegg av det tilsvarende leksemet *raskr*, mens *h^askr* (med metatese) er svært hyppig. En viktig grunn for det at ordet *raskr* ble avløst av andre formasjoner ligger i selve fonotaksen: superlativ *raskstr* har en besværlig konsonant-forbindelse *-skst-* som vanligvis unngås i gammelnorsk¹⁷. Vi vet at gammelnorsk kvittet seg i stor grad med komplekse konsonantgrupper gjennom assimilasjon, dissimilasjon og konsonantbortfall (sml. [Schulte, 2018b]). Når det gjelder etymologien, finnes det to tolkningsalternativer. (1) Det kan dreie seg om en avledning med *k*-suffiks til verbroten germ. **ras-* ‘bevege seg raskt, fare i veg’ som vi finner i norrønt *rasa* ‘fare i vei’, norsk *rase* ‘fare voldsomt, herje; være sint’ (sml. i *rasende fart* osv.)¹⁸. (2) Ellers blir det tolket som en *ska*-avledning med den indoeuropeiske roten **reth-* ‘å løpe’¹⁹. Vi slår fast at urnordisk *raskaR* blir rekonstruert enten som urgerm. **rad-ska-* [**rað-ska-*] eller **ras-ka-*. Betydningsmessig er dette leksemet best bevart og utviklet i vestgermansk (tysk *rasch*) og assosieres med fart og bevegelse, sml. middelnederlandsk *rasch*, nederlandsk *ras*, engelsk *rash* ‘hastig, brå’, gammelhøytysk *rask*, *reski* ‘rask, kvikk’, *rasko* adv. ‘heftig, livlig’ og tysk *rasch*.

¹⁵ Se [Heidermanns, 1993, S. 309], under *hrōza-*; dessuten [Bjorvand, Lindeman, 2007, s. 910].

¹⁶ Sml. [Peterson, 2004, s. 11–12], under *Hrazaz* og *Hrōzaz*.

¹⁷ Et eksempel på denne superlativ er DN II, s. 461¹⁷: *bjóðom vér [at þér] farir suðr til landsendann til ríkissins, verju þet rasksta sem þér kunnor* (se også Fritzner, III 1896, sp. 39a).

¹⁸ Se [Falk, Torp, 1903–1906, II, sp. 96]; dessuten [Bjorvand, Lindeman, 2007, s. 864].

¹⁹ Se [Kluge, 1995, sp. 667b; Heidermanns, 1993, S. 304–305, 693–694]; dessuten [Paul, 2002, sp. 780a].

Et konkurrerende leksem i gammelnorsk er *wa*-stammen *rōskr* (akk. sg. m. *rōskvan*) til urnordisk **(w)raskwa-*. Til forskjell fra **raska-* har gradbøyingen av dette adjektivet vært uproblematisk i et fonotaktisk perspektiv: komparativ *rōskv-ar-i*, superlativ *rōskv-ast-r*. Gno. *rōskr* assosieres med dyktighet, modenhet og djervhet (sml. got. *ga-wrisqan* ‘bære frukt’ og sanskrit *vardhate* (til roten *vr̥dh-* ‘vokse, øke’)²⁰. Denne grunnbetydningen av å være ‘voksen’ kommer tydelig frem i *Ágrip af Noregs konunga sögum* (kap. 2): *maðrinn var snemma rōskr ok risuligr vexti*; sml. også *Grettis saga* (kap. 82) med etiske implikasjoner av det som innebærer å være voksen og moden: *mikill skaði er þat um svá rōskvan mann, sem þú ert, er þik hefir hent sú þvíski, at ráðask til illvirka með útlegðarmanni þesum*²¹. Det er åpenbart at etos av *rōskr maðr* ‘en moden mann’ er uforenelig med slike ugjerninger som en fredløs mann ville utføre. Fritzner [Fritzner, 1896, sp. 152b] glosserer “fremskreden til Modenhed i sin udvikling, dygtig og villig til at optræde og handle saaledes som Omstendighæderne udkræve” saaledes er formasjonene *rōskr*, *roskinn* ‘voksen’, *rusrk* (med avlyd) ‘svær kar’ og *rōskligr* adj., *rōskvast* vb., *rōskvi* subst. og *rōskleikr* subst. ikke umiddelbart beslektet med urnordisk *raskaR* og gammelhøytysk *rasko*, men ble betydningsmessig påvirket i den senere semantiske utviklingen²².

I Upplands runeinnskrifter møter vi forresten to sammensatte navn med førsteledd *Rask-*: U1155 **raskulf** (akk. til nom. *Rask-ulfr*) tilsvarende gammelsvensk *Raskolf*, og U 598 **raskuipr** (*Rask-viðr* tilsvarende gsv. *Raskvidh*). Førsteleddet blir vanligvis tolket som adjektiv (gammelnorsk *rōskr* ‘moden i alder; dyktig’ (til urnordisk **(w)raskwa-R*)²³. Men sett i lys av Rakkestadsteinen må vi nå vurdere muligheten at urnordisk **raska-* ‘rask, kvikk’ ligger til grunn. Denne alternativtolkningen støttes ved at fremlydsgruppen *wr-* skimter gjennom i gammelsvensk, sml. SÖ 8 **uraip**, akk. til binavnet *Vræiðr*²⁴.

Ordet *rask* i norsk, svensk og dansk, derimot, viser seg å være innlånt fra middelnedertysk *rasch*, og dermed en krysning av de to gamle formasjonene *raskaR* ‘hurtig, behendig, sterk’, som vi finner på Rakkestadsteinen, og **(w)raskwa-*, som vi gjenfinner i gno. *rōskr*, med *w*-omlyd, ‘dyktig, moden, voksen, uforferdet, tapper’; sml. dessuten jentenavnet *Rōskva*, eldre form

²⁰ Se Lehmann, 1986, sp. 154b, under *ga-wrisqan*; dessuten [Vries de, 1962, sp. 458b].

²¹ Íf 7, s. 262; sml. [Fritzner, 1896, sp. 152b].

²² Sml. [Kluge, 1995, sp. 667b; Torp, 1919, sp. 515a; Falk, Torp, 1903–1906, sp. 634b].

²³ Se [Naumann, 1912, S. 128; Peterson, 2007, s. 181, under *Rask-*].

²⁴ Se [Peterson, 2007, s. 258, under *Vræiðr*].

Vrōskva (hin *vrōskva* av adj. (*v*)*rōskr*) i *Gylfaginning*: bondeddottera Roskva følger Tor til Utgard sammen med sin bror Tjalve (gno. *Bjalfi*). Færøysk viser for øvrig samme kontaminasjon av de to ulike opphavene i ordet *raskur*: ‘dyktig, tapper, flink, frisk’ (se [Young, Clewer, 1985, sp. 447a; Poulsen, 1998, sp. 914a]). Vi konkluderer med at *rōskaR* (personnavnet **raskaR** på Rakkestadsteinen) er et felles norvestgermansk leksem **raska-* ‘rørig, kvikk’. Semantisk er dette ord sammenlignbar med **wagnijo** på Vimose, og mest sannsynlig også med ***wagan** (dativ et. **wage**) på Opedalsteinen (KJ 76), **wagigaR** på Rosselandsteinen (KJ 69; begge til roten idg. **uēgh-*), desuten **haraRaR** på Eidsvågsteinen (KJ 92), **hraRaR** på Rōsteinen (KJ 73) og **hroRaR** på Bysteinen (KJ 71, til roten germ. **hrōz-/hraz-* med to ulike avlydstrinn). Urnordisk *rōskaR* er nærmest beslektet med tysk *rasch* og det sammensatte verbet *über-raschen* (og det tilsvarende norske importordet fra middelnordtysk *overtaske*) som opprinnelig var et militært uttrykk: “å overtreffe i hastighet, være raskere enn noen”, spesielt det “å komme uforvarende overraskende ved et plutselig angrep”²⁵. Derimot representerer urnordisk **w**raskwaz* hele betydningsspekteret av ordfamilien gno. *rōsk-* og *rōsk-*, best representert i verbet *rōskvast* ‘bli moden, bli voksen’.

OPPSUMMERING

Jeg oppsummerer de vesentlige resultatene i denne undersøkelsen av den nyfunne Rakkestadsteinen slik:

1. Ifølge min tolkning representerer A-linjen en syntaktisk enhet med ellipse av verbet. En bøydd form av **writan*, ‘riste, skrive’, **wurkijan* ‘lage’, **faihijan/fāhijan* ‘male, skrive’ eller eventuelt **talgijan* ‘risse, skjære’ er medforstått (sml. Järsberg **ek erilaR waritu**). Denne syntaktiske tolkningen støttes ved noen andre innskrifter på runesteiner. Sammenlign særlig de fire uavhengige radene på Hogganviksteinen som hver utgjør en enhet (sml. [Schulte, 2011b; 2013]).
2. Lesning og tolkning av de første to runene som **lu**, **lū**, imperativ til et urnordisk svakt verb **lūan* ‘hogge’ (omdannet fra et germansk primærverb) virker lite sannsynlig semantisk sett (se allerede [Ebel, 1963]). Dessuten glimrer verbet germ. **hawwan-* ‘hogge’ (gno. *hōggva*) med sitt fravær i urnordisk (sml. [Kuhn,

²⁵ Sml. [Kluge, 1995, sp. 844b; Paul, 2002, sp. 1043b].

1938, S. 67]). Denne tolkningen av **lu** ‘hogg!’ erfarer heller ingen støtte gjennom kildematerialet til de eldre og yngre runeinnskriftene; former til verbet gno. *lýja* ‘banke os.’ eller dens rekonstruerte forgjenger *lúan er ikke belagt i det urnordiske kildematerialet (se *Kiel-databasen*, den *Danske runedatabasen* og *Sammordisk runtextdatabas*).

3. Sekvensen *ek erilaR* eller *ek irilaR* bør tolkes som en fast formel (sml. [Grønvik, 1996, s. 52-53]) som realiseres grafisk med ulike ligaturer (binderuner).
4. Innskrifttolkningen i dette bidraget bekrefter at *irilaR* er en elitekriger/militær leder og kultfunksjonær (sml. [Mees, 2003]; dessuten [Sundqvist, 2009; 2015; Düwel, 2015; Iversen mfl., 2019]). En av hans fremste egenskaper er ‘raskhet’, noe som tydeligvis kommer frem i det urnordiske ordforrådet, særlig i urnordiske personnavn knyttet til irilen.
5. Ynede kan vi nå slå fast ut ifra Rakkestadsteinens vitnesbyrd at **raska-* er et felles nordvestgermansk leksem som er mindre godt belagt i nordgermansk enn i vestgermansk (sml. f.eks. gammel-høytysk *rasko*). I nordgermansk, derimot, er dette leksemet svakt representert, antakelig pga. den fonotaktiske strukturen (sml. superlativformen gno. *rasksta* i DN II, 461); men dette leksemet blir gjeninnført i hansatiden som importord fra middelnedertysk.
6. Objektet **runoR**, *rūnōR*, er nokså uproblematisk, selv om deler av runesekvensen $\text{ŕ} \text{Y} \text{oR}$ er borte.
7. Radene 2 og 3 på flatsiden bør leses atskilt. Her er teksten så skadet at det er neppe mulig å lese og tolke denne delen på en overbevisende måte, og etter mitt skjønn forventes det heller ikke en endelig avklaring i fremtiden.
8. Det er viktig å fremheve at *RaskaR* på Rakkestadsteinen mest sannsynlig er et personnavn eller binavn (cognomen). Den helhetlige tolkningen av de urnordiske runeinnskriftene som presentert i dette bidraget, er et sterkt argument for å tolke *RaskaR* som personnavn, dvs. individualnavn eller binavn. Irilen i denne runemesterformelen heter altså *RaskaR*. Dette er et nytt urnordisk navn som assosieres med raskhet og fart, og ikke dyktighet, som tidligere foreslått i ulike mediainnslag (sml. fotnote 6 og 7); sml. andre urnordiske person- og våpennavn som *Wagnijō*, *WagaR (dat. sg. *Wagē*), *WagigaR*, og *HraRaR*, *HrōRaR* (sml. [Peter-

son, 2004]). Alle disse egennavn, enten det dreier seg om personnavn eller våpennavn, karakteriserer personen eller selvet våpenet som rask, rørig eller kvikk (om våpennavn se særlig [Düwel, 1981; Grünzweig, 2004]).

En helhetlig analyse av urnordiske leksermer og personnavn i lys av militærspåk (både innenfor forsvar og ungrep) burde være særlig givende.

KILDER OG FORKORTELSER

Danske runeindskrifter. Database. Københavns Universitet, Nationalmuseet, København Universitet. Available at: <http://runer.ku.dk/AdvSearch.aspx> (accessed: 11.03.2019).

DR [med innskriftnummer] = L. Jacobsen, E. Moltke, under medvirkning av A. Bæksted, K.M. Nielsen. *Danmarks runeindskrifter*. Bd. 1-4. København, Munksgaard, 1941-1942.

ÍF 2 = S. Jónsson (útg.) *Egils saga Skalla-Grímssonar*. Íslenzk Fornrit, 2. Reykjavík, Mið Íslenzka Fornritafélag, 1933. 319 s.

ÍF 7 = G. Jonsson (útg.) *Grettis saga Ásmundarsonar*. Íslenzk Fornrit, 7. Reykjavík, Mið Íslenzka Fornritafélag, 1936. 407 s.

IK = M. Axboe, K. Düwel, K. Hauck, L. V. Padberg. *Die Goldbrakteaten der Völkerwanderungszeit. Ikonographischer Katalog 1-3*. München, Fink, 1985-1989.

Kiel = *Kieler Datenbank. Sprachwissenschaftliche Datenbank der Runeninschriften im älteren Futhork*. Kiel: Universität Kiel. Available at: <http://www.runenprojekt.uni-kiel.de> (accessed: 11.03.2019).

KJ [med innskriftnummer] = W. Krause, H. Jankuhn 1966. *Die Runeninschriften im älteren Futhork*, I. Text. Göttingen, Vandenhoeck, Ruprecht, 1966. 328 S.

MW = M. Monier-Williams. *A Sanskrit-English Dictionary, Etymologically and Philologically Arranged with Special Reference to Cognate Indo-European Languages*. New ed. with the collaboration of Ernst Leumann, Carl Capeller and other scholars. Oxford: Clarendon Press, 1899. 1333 p.

NlæR = S. Bugge, M. Olsen. *Norges Indskrifter med de ældre Runer*. 3 bind med innledning. Christiania, Brøgger, 1891-1924.

NO = L. Heggstad, F. Hødnebo, E. Simensen. *Norrøn ordbok*. 5. utgåva av *Gamalnorsk ordbok* ved Heggstad og Torp. Oslo, Det norske samlaget, 2015. 755 s.

NSL = J. Sandnes, O. Stemshaug. *Norsk stadnamnleksikon*. 4. utgave. Oslo, Det norske samlaget, 1997. 536 s.

ONP = *Ordbog over det norrøne prosasprog*. Available at: <https://onp.ku.dk/> (accessed: 11.03.2019).

SAM = *Samnordisk runtextdatabas*. Uppsala, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. Available at: <http://www.nordiska.uu.se/forsk/samnord.htm> (accessed: 11.03.2019).

SÖ = E. Brate, E. Wessén. *Södermanlands runinskrifter*, 1-2. *Sveriges Runinskrifter* 3. Stockholm: Norstedt, 1924-1936.

U = E. Wessén, S. B. F. Jansson. *Upplands runinskrifter*. *Sveriges runinskrifter* 6-9. Bind 1-4. Stockholm, Norstedt, 1940-1958.

REFERENCES

Antonsen E. H. *A Concise Grammar of the Older Runic Inscriptions*. Tübingen: Niemeyer, 1975. 111 p.

Avner T. Sensasjonell runestein fra 400-tallet. Lu irilaR raskaR runoR. *Aftenposten Historie*, 2019, num. 2. S. 34-47.

Axboe M., Källström M. Guldraketeater fra Trollhättan — 1844 og 2009. *Fornvännen*, 2013, vol. 118, s. 153-171.

Beck H. Die Tiere der Jagd und Walstatt in den eddischen Liedern. *Das Tier in der Dichtung*. Hg. U. Schwab. Heidelberg: Winter, 1970. S. 55-73.

Bengtson J. D. *Carl and Iormun-: Arya- and Aryaman-: A Study in Indo-European Comparative Mythology*. *Comparative Mythology*, 2016, vol. 2, iss. 1. P. 33-67.

Bernström L. Korp. *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. Oslo: Gyldendek, 1964, bind 9. S. 167-173.

Björnyand H., Lindeman F. O. *Våre arveord. Etymologisk ordbok*. 2. utgave. Oslo: Novus, Instituttet for sammenlignende kulturforskning, 2007. 1430 s.

Blöndal Magnússon Á. *Íslensk Orðsifjabók*. 3. prentun með leiðréttingum. Reykjavík: Orðabók Háskólans, 1995. 1231 s.

Düwel K. Runeninschriften auf Waffen. Hg. Ruth Schmidt-Wiegand. *Wörter und Sachen im Lichte der Bezeichnungsforschung*. Berlin: De Gruyter, 1981. S. 128-167.

Düwel K. Runenkenntnis als Oberschichtenmerkmale (mit besonderer Berücksichtigung methodischer Aspekte). Hg. O. Grimm, A. Pesch. *Archäologie und Runen. Fallstudien zu Inschriften im älteren Futhark*. Kiel; Hamburg: Wachholtz, Murmann Publishers, 2015. S. 265-290.

Ebel E. *Die Terminologie der Runentechnik*. Universität Göttingen, 1963. 173 S.

Egilsson S. *Lexicon poeticum antiquæ linguæ septentrionalis. Ordbog over det norsk-islandske skjaldesprog*. København: Møller, 1913-1916. 668 s.

Epple W. *Rabenvögel: Göttervögel — Galgenvögel. Ein Plädoyer im Rabenvogelstreit*. Karlsruhe: Braun, 1996. 112 S.

Falk H., Torp A. *Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog*. Kristiania: Aschehoug, 1903-1906. 1089 s.

Fritzner J. *Ordbog over Det gamle norske Sprog*. Bd. 1-3: Kristiania, 1886-1896. Bd. 4: Rettelser och tillegg. Oslo, 1972.

Glørstad Z. T., Johansson J., Stylegar F.-A. Minnelund og monument. Runesteinen på Hogganvik, Mandal, Vest-Agder. *Viking*, 2011, 74. S. 9-24.

Grimm J. *Kleinere Schriften*. Bd. 5. Berlin: Dümmler, 1871. 537 S.

Grønvik O. Runeinnskriften fra Eikeland på Jæren. *Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap* 1976, bind 30. S. 133-190.

- Grønvik O. *Fra Vimose til Ødemotland. Nye studier over runeinnskrifter fra førkristen tid i Norden*. Oslo: Universitetsforlaget, 1996. 301 s.
- Grünzweig F.E. *Runeninschriften auf Waffen. Inschriften vom 2. Jahrhundert n. Chr. bis ins Hochmittelalter*. Wien: Edition Praesens 2004. 203 S.
- Heidermanns F. *Etymologisches Wörterbuch der germanischen Primäradjektive*. Berlin: De Gruyter, 1993. 719 S.
- Heizmann W., Reichstein H. Rabenvögel. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* (2. Aufl.). Hg. H. Beck u. a. Berlin: De Gruyter, 2003, Bd. 24. S. 40–45.
- Høst G. *Runer. Våre eldste norske runeinnskrifter*. Oslo: Aschehoug, 1976. 132 s.
- Imer L.M. *Jernalderens runeinnskrifter i Norden. Kronologi og kontekst Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, 2013. København: Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab, 2013a. 186 s.
- Imer L.M. *Jernalderens runeinnskrifter i Norden. Katalog. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, 2014. København: Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab, 2015b. 347 s.
- Iversen F., Kjørud R., Bjorvand H., Kimball J.J.L., Gundersen S.M. Irilen på Øverby i Vingulmark. *Viking*, 2019 [manuskriptversjon mottatt hos Østfold fylkeskommune, 22. mars 2019].
- Jesch J. Eagles, ravens and wolves: Beasts of battle, symbols of victory and death. Ed. J. Jesch. *The Scandinavians from the Vendel Period to the Tenth Century. An Ethnographic Perspective*. Woodbridge: Boydell Press, 2002. P. 251–280.
- Krüger F. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Bearbeitet von Elmar Seebold. 23. Aufl. Berlin: De Gruyter, 1995. 921 S.
- Knirk J. Hogganvik-innskriften: en hard runologisk nøtt. *Viking*, 2011, bind 74. S. 25–39.
- Krause W. *Die Sprache der urnordischen Runeninschriften*. Heidelberg: Winter, 1971. 188 S.
- Krause W., Jankuhn H. *Die Runeninschriften im älteren Futhark*, Bd. 1. Göttingen: Vandenhoeck, Ruprecht, 1966. 328 S.
- Kroonen G. *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden: Brill, 2013. 794 p.
- Kuhn H. Das Zeugnis der Sprache über Alter und Ursprung der Runenschrift. Hg. Kurt Helmut Schlotting. *Beiträge zur Runenkunde und nordischen Sprachwissenschaft*. Leipzig: Harrassowitz, 1938. S. 54–73.
- Lanz N. G. *Í fylgd hins dökkva hrafn. Hrafnar í norrænni goðafræði og trú*. Ritgerð til BA-prófs. Reykjavík: Háskóli Íslands, 2017. 32 s.
- Lehmann W.P. *A Gothic Etymological Dictionary*. Leiden, Brill, 1986, 712 p.
- Lindeman F.O. *Les Origines Indo-européennes de la "Verschärfung" Germanique. Étude comparative*. Oslo: Universitetsforlaget, 1964. 202 s.
- Lukman N. The Raven Banner and the Changing Ravens. A Viking Miracle from Carolingian Court Poetry to Saga and Arthurian Romance. *Classica et Mediaevalia. Revue Danoise de Philologie et d'Historie*, 1958, vol. 19. P. 133–151.
- MacLeod M. *Bind-runes. An Investigation of Ligatures in Runic Epigraphy*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet, 2002. 348 p.

- Marstrand C. J. S. *Rosselandssteinen*. Bergen: Grieg, 1951. 44 s.
- Mees B. Runic erila. *NOWELE*, 2003, vol. 42. P. 41–68.
- Naumann H. *Altnordische Namenstudien*. Berlin: Mayer, Müller, 1912. 195 S.
- Nedoma R. 2004. *Personennamen in südgermanischen Runeninschriften. Studien zur altgermanischen Namenkunde I, 1, 1*. Heidelberg: Winter, 2004. 450 S.
- Nordland F. Fant 1600 år gammel runestein i Rakkestad. *Østfold Fylkeskommune. Nyheter*, 9.10.2018. Available at: <https://www.ostfoldfk.no/nyheter/fant-1600-ar-gammel-runestein-i-rakkestad-103539.aspx> (accessed: 11.01.2019).
- Orel V. *A Handbook of Germanic Etymology*. Leiden: Brill, 2003. 683 p.
- Paul H. *Deutsches Wörterbuch. Bedeutungsgeschichte und Aufbau unseres Wortschatzes*. 10. überarbeitete und erweiterte Auflage. Tübingen: Niemeyer, 2002. 1243 S.
- Persson C. P. Sensasjonell runestein funnet i Østfold. *Forskning.no*, 4.12.2018. Available at: <http://forskning.no/arkeologi-samfunn/sensasjonell-runestein-funnet-i-ostfold/1265780> (accessed: 11.03.2019).
- Peterson L. *Lexikon över urnordiska personnamn*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet, 2004. 58 s. Available at: <http://www.sofi.se/1465p> (accessed: 11.03.2019).
- Peterson L. 2007. *Nordiskt runnamnslexikon, femte, reviderade utgåvan*. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen. 344 s.
- Schulte M. *Grundfragen der Umlautphonemisierung. Eine strukturelle Analyse des nordgermanischen i/j-Umlauts unter Berücksichtigung der älteren Runeninschriften*. Berlin: De Gruyter, 1998. 321 S.
- Schulte M. Methodische Überlegungen zum Lexikon des Urnordischen. *Modalität und mehr. Modality and more*. Hg. H. Vater, O. Letnes. Trier: Wissenschaftlicher Verlag, 2001. S. 166–177.
- Schulte M. The development of Proto-Nordic lexicon. *The Nordic Languages. An International Handbook of the History of the North Germanic Languages*, vol. 1. Eds O. Bandle et al. Berlin; New York: Walter de Gruyter, 2002. P. 657–664.
- Schulte M. Runene på Hogganvik-steinene ved Mandal. En runologisk og lingvistisk kommentar. *Agder Vitenskapsakademi Årbok*, 2010. S. 48–65.
- Schulte M. Die sprachliche Deutung der Hogganvik-Inschrift. Ergänzungen zum vorläufigen Bericht. *THI TIMIT LOF Festschrift für Arend Quak zum 65. Geburtstag*. Hg. G. Kroonen et al. Amsterdam; New York: Rodopi, 2011a. S. 57–68.
- Schulte M. Hogganvik, Runendenkmal. § 1. Runologisches. § 2. Lexikalisches und Namenkundliches. *Reference Global — Germanische Altertumskunde Online*. Hg. H. Beck u. a. Berlin; Boston: Walter de Gruyter, 2011b. https://doi.org/10.1515/GAO_2
- Schulte M. The Norwegian Hogganvik stone as an emblem of social status and identity. *Across the Sólundarhaf: Connections between Scotland and the Nordic World. Selected Papers from the Inaugural St. Magnus Conference 2011*. Eds A. Sanmark, A. Somerville. *Journal of the North Atlantic*, 2013 [special volume], 4. P. 120–128.

- Schulte M. *Urnordisch. Eine Einführung*. Wien: Praesens, 2018a. 154 S.
- Schulte M. Den eldste tiden (-700). *Norsk språkhistorie, NSH IV: Tidslinjer*. Utg. A. Nesse, H. Sandøy. Oslo: Novus, 2018b. S. 51–117.
- Serjeantson D., Morris J. Ravens and crows in Iron Age and Roman Britain. *Oxford Journal of Archaeology*, 2011, vol. 30, iss. 1. P. 85–107.
- Sundqvist O. *Urnordiska erilar* — en tidigkalendare i sydvästra Skandinavien. *Järnålderens rituella platser*. Red. Anne Corlie. Halmstad: Kulturmiljö Halland, 2009. S. 299–316.
- Sundqvist O. Contributions of the oldest runic inscriptions to the reconstruction of ancient Scandinavian religion. Some methodological reflections with reference to an example of the phenomenological category of 'ritual specialist'. *Archäologie und Runen. Fallstudien zu Inschriften im älteren Futhark*. Hg. O. Grimm, A. Pesch. Kiel; Hamburg: Wachholtz, Murmann Publishers, 2015. S. 121–143.
- Tarsi M. Lat. *scribere* in Germanic. *NOWELE* 72, 2019, iss. 1. P. 42–59.
- Vries de J. *Alt-nordisches etymologisches Wörterbuch. 2., verbesserte Auflage*. Leiden, 1962. 980 S.
- Young G. N. G., Clewer C. R. *Føroysk-ensk orðabók [Faroese-English Dictionary]*. Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag, 1985. 684 p.

Michael Schulte
University of Agder, Norway

**SWIFTESS IN THE OLDER RUNIC INSCRIPTIONS.
A RUNOLOGICAL AND LINGUISTIC COMMENTARY ON THE RECENTLY
DISCOVERED RAKKESTAD-STONE FROM ØVERBY IN EASTERN NORWAY**

For citation: Schulte M. Swiftess in the older runic inscriptions. A runological and linguistic commentary on the recently discovered rakkestad-stone from Øverby in Eastern Norway. *Scandinavian Philology*, 2019, vol. 17, issue 1, pp. 73–96. <https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.105>

The author presents a new interpretation of the recently discovered Rakkestad-stone from eastern Norway. The runic inscription on this stone is to be dated in the period AD 350–500 and its language is Proto-Norse (Ancient Nordic). Every new find of an older runic inscription is a sensation as such and this applies to the Rakkestad-stone as well. The article presents an alternative reading and interpretation of this runestone in a framework of fixed runic formulae and phrases. The author argues that the inscription running along the narrow side (line A) is a syntactic unit in its own right, which is separated from the sequence **inisni** on the broad surface of the runestone (line B and C); in this sentence the verb **writu** 'I write' or **wrait** 'I wrote' is probably elided, i.e. simply omitted. The author suggests the reading of the first two (slightly damaged) runes as **ek** 'I' (and not **lu**, allegedly imperative 'hew, chisel, carve!'). This yields the frequent *ek irilaR*-formula, which has several well-known parallels in the older runic inscriptions. This sequence is commonly translated as 'I [am] the runemaster', but the technical term *irilaR* is certainly in need of comment. Also, the author focuses on the

word *raskaR*, which, as he argues, is a personal name or by-name ‘swift one’ (German *rasch*), which yet again has many lexical-semantic parallels in the corpus of the older runic inscriptions. Rather than overstraining reconstruction, the author builds his interpretation on well-attested runic inscriptions and further parallels from the North- and West Germanic languages.

Keywords: Proto-Norse, runestones, older runic inscriptions, runic formulae, *ek irilaR*-formula, personal names, by-names, verbs of runic production, reading and interpreting runic inscriptions.

Michael Schulte

Professor,
Universitetet i Agder,
Institutt for nordisk og medie-fag,
Postboks 422, 4604-Kristiansand, Norway
E-mail: michael.schulte@uia.no

Received: February 2, 2019

Accepted: April 22, 2019